

KONSTITUCINIAI PRINCIPAI IR KONSTITUCIJOS TEKSTAS (2)

Doc. dr. Egidijus Kūris

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
Gedimimo pr. 36, 2600 Vilnius
Telefonas 62 40 33
Elektroninis paštas e.kuris@lrkt.lt
Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Didlaukio g. 47, 2057 Vilnius

Pateikta 2001 m. gegužės 18 d.

Parengta spausdinti 2002 m. balandžio 19 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto dekanas doc. dr. Juozas Žilys ir šio fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentas dr. Egidijus Jarašiūnas

Straipsnio pabaiga. Pradžia 23(15) tome

S a n t r a u k a

Tai antroji straipsnio dalis. Joje pagrindžiama ir aiškinama viena iš konstitucinių principų tipologijų: pagal tai, kaip konstituciniai principai išreikšti (suformuluoti) Konstitucijos tekste jie skirstomi į pirminius (įtvirtintus ir dažnai tiesiogiai įvardytus tam tikroje vienoje Konstitucijos nuostatoje), sudėtinius (įtvirtintus keliose Konstitucijos nuostatose, bet paprastai neįvardytus tuo pavadinimu, kuriuo jie žinomi konstitucinėje doktrinoje), ir išvestinius (Konstitucijos aiškinimo keliu išvedamus iš pirminių ir/arba sudėtinių principų). Pateikiant šią konstitucinių principų klasifikaciją atskleidžiamas Konstitucinio Teismo vaidmuo plėtojant konstitucinių principų turinio ir jų sistemos sampratą: Konstitucinis Teismas yra vienintelis oficialios konstitucinės doktrinos generuotojas, o jo aktai kartu su pačiu Konstitucijos tekstu yra laikytini konstitucinės teisės šaltiniais, pagal savo teisinę galią viršesniais už statutinės teisės šaltinius.

4. Pirminiai, sudėtiniai ir išvestiniai konstituciniai principai

Konstitucinių principų sampratos aiškinimosi rezultatas gana nelauktas. Jis skatina permąstyti paplitusią normatyvistinę teisės sampratą, kurioje tarp žodžių *teisė* ir *teisės normos* dedamas lygybės ženklas: matome, kad teisė (šiuo atveju konstitucinė teisė ir, matyt, ne tik ji) susideda ne tik iš normų, bet ir iš principų. Kita vertus, korekcijos reikalauja ir konstitucinės teisės samprata: pastaraisiais metais „išpopuliarėjęs“ konstitucinės teisės pavadinimas nelaikytinas tik anksčiau plačiai vartotos valstybinės teisės sąvokos pakaitalu, nes ir valstybinė, ir konstitucinė teisė randa sau deramą vietą visoje teisės įvairovėje ir turi potencialios darniai koegzistuoti – taip, kaip koegzistuoja konstitucinė teisė ir baudžiamoji teisė, konstitucinė teisė ir darbo teisė, konstitucinė teisė ir administracinė teisė ir t.t. Akcentuoti šias korekcijas nėra šio straipsnio pagrindinis tikslas, tačiau matome, kad konstitucinėje teisėje (galbūt labiau nei kurioje nors kitoje teisės srityje) nagrinėdami klausimus, iš pažiūros santykinai atribotus nuo bendrųjų teisės teorijos problemų, vis tiek susiduriame su bendraisiais teisės ir jos sistemos sampratos klausimais.

Tai pasakytina ir apie konkrečių konstitucinių principų analizę. Jau buvo cituota nemažai Konstitucijos nuostatų, kurios pagrįstai gali būti traktuojamos kaip konstituciniai principai, neabejotinai turintys ir normatyvumo krūvį. Bet išvardyti *konkrečiai*, juolab „surūšiuoti“ konstitucinius principus – išties keblus uždavinys. Kaip atskirti vieną principą nuo kito, ypač turint galvoje, kad jie dažnai persipynę ne tik tarp savęs, bet ir su juos sukonkretinančiomis Konstitucijos normomis? Konstitucijos 37 straipsnyje nustatyta, kad piliečiai, priklausantys

tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius, o 45 straipsnio 1 dalyje – kad piliečių tautinės bendrijos kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. Kas tai – du atskiri principai? Ar vienas iš jų yra „bendresnis“ kito atžvilgiu ir jį apima, o antrasis logiškai išvedamas iš pirmojo? Jei taip, kuris yra „pirmasis“, o kuris „antrasis“? O gal tai dvi nuostatos, išreiškiančios kokį nors bendresnį principą, nors tiesiogiai nesuformuluotą, bet logiškai išvedamą iš viso Konstitucijos teksto? Jei taip, kokį? Na, o jeigu jis suformuluotas Konstitucijoje, tai – kur? Ar tai, tarkime, galėtų būti tautinės santarvės puoselėjimas Lietuvos žemėje, minimas Konstitucijos preambulėje? Pagaliau turint galvoje, kad cituotose nuostatose įtvirtintos *ir* normos (nes įsakmi nuoroda į piliečių ir tautinių bendrijų teises reiškia, kad Konstitucijoje įtvirtinta norma, pagal kurią šie subjektai turi teises, o kiti subjektai – pareigą gerbti šias teises ir jų nepažeisti), galbūt apskritai nėra pagrindo kalbėti, kad šiose nuostatose yra *formuluojamas* koks nors principas – tik normos?

Tai tik vienas pavyzdys, liudijantis, kad nepakanka vien teoriškai pasamprotauti, ar egzistuoja konstituciniai principai. Juos reikia įvardyti ir, jei įmanoma, tipologizuoti (klasifikuoti, „rūšiuoti“). Bet, jei Konstitucija, tegu apimanti ir normas, turi „tiek daug“ principų, kurie *savime* nėra normos, gali būti, kad analizuoti *visus* šiuos principus tolygu išdėstyti *visos konstitucinės teisės* („siauraja prasme“, taigi – ne valstybinės teisės!) problematiką. Kokia prasmė tokiu atveju atskirą temą skirti konstituciniams principams? Kam kartotis?

Kita vertus, dėl to, kad bet kokia teisinė materija „susidvejina“ į normas bei principus (t.y. teisinės nuostatos, įtvirtinančias oficialiai sankcionuotus elgesio modelius) ir į teisinį tekstą (šis susidvejimas teisės teorijoje vadinamas skirtumu tarp teisės ir įstatymo), konstitucinių principų iššifravimas iš Konstitucijos teksto formuluočių galimas tik aiškinimo, loginio abstrahavimo būdu. Čia slypi intriga: aiškinimų gali būti daug, išties ne mažiau kaip aiškintojų. Kuris aiškinimas teisingiausias, jei toks apskritai yra?

Kaip matome, dar net nepradėjus konkrečiai įvardyti konstitucinių principų jau aišku, kad tai ne tik nelengvas uždavinys, bet ir kad gali būti taip, kad *joks* rezultatas nebus visiškai patenkinamas. Vis dėlto, jei apskritai prasminga kalbėti apie tokią teisinę kategoriją kaip konstituciniai principai, negalima sustoti pusiaukelėje. Juos reikia įvardyti.

Teoriškai kurdami konstitucinių principų sistemą pradėkime nuo vyraujančios jų sistemos sampratos, prisiminkime, kokia yra jau susiklosčiusi įvardijimo ir klasifikavimo tradicija. Neatmeskime galimybės, kad ši vyraujanti pažiūra mus patenkins.

Lietuvos aukštosiose teisės mokyklose dėstomų konstitucinių principų sistema konstruojama pagal du kriterijus: pagal tai, *kaip* tam tikri principai išreikšti (suformuluoti) Konstitucijos tekste, ir (rečiau) pagal tai, koku mastu jie kreipia teisės sistemą, lemia teisinio reguliavimo turinį (pastaroji klasifikacija bus aptariama antrajame straipsnyje).

Pirmasis kriterijus: konstituciniai principai diferencijuojami pagal tai, ar jie „apibrėžti aiškiai ir tiesiogiai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos normose (normos–principai)“, ar jie „tiesiogiai nedeklaruojami, tačiau išplaukia iš bendrosios Konstitucijos normų prasmės“ [42]. „Normų–principų“, kaip logiškai ydingos kategorijos, netinkamumas jau buvo aptartas, čia beveik nėra ko pridurti. Bet nurodytas skirtumas yra reikšmingas. Iš tiesų vieni konstituciniai principai yra deklaruojami tiesiogiai, o kiti gali būti išvedami iš tų principų, kurie yra „deklaruojami tiesiogiai“. (Kaip tai vyksta, bus aptarta toliau.) Dvi čia nurodytas principų rūšis pavadinkime *pirminiais* ir *išvestiniais konstituciniais principais*. Iškart reikia pasakyti, kad, be jų, yra ir dar viena principų rūšis – *sudėtiniai principai*. Bet apie viską iš eilės.

Konstitucijos 18 straipsnio nuostatoje, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, įtvirtintas, be abejo, „tiesiogiai deklaruojamas“ principas – žmogaus teisių ir laisvių prigimtinių pobūdžio pripažinimo principas (trumpiau – žmogaus prigimtinių teisių principas). Jis yra *pirminis*, nes nėra išvedamas iš jokio kito konstitucinio principo: tam, kad būtų galima sakyti, jog žmogaus prigimtinių teisių principas yra Lietuvos Respublikos konstitucinis principas, nereikia nieko aiškinti – tik nurodyti Konstitucijos nuostatą, kurioje šis principas įtvirtintas. Minėto principo *tiesioginis* šaltinis yra Konstitucijos 18 straipsnis. Kad būtų konstatuota, jog toks principas yra ir kad jis yra *konstitucinis* principas, pakanka tai *parodyti*, bet ne *įrodyti*, ne aiškinti. (Tai anaipol nereiškia, kad *negalima* ar *nereikia* aiškinti jų turinio.) *Clarus non sunt interpretanda* – tai, kas akivaizdu, neaiškinama (neįrodinėjama).

Yra pirminių, *tik vienoje* Konstitucijos nuostatoje įtvirtintų principų – jų buvimui konstatuoti, be nuorodos į šią nuostatą, daugiau nieko nereikia. Tokie yra minėtas žmogaus prigimtinių teisių principas, Lietuvos valstybės teritorijos vientisumo principas (10 str. 1 d.); valstybinės kalbos principas (14 str.), nuosavybės neliečiamumo principas (23 str. 1 d.) ir kai kurie kiti. Aišku, jie gali būti susiję su kitomis Konstitucijos nuostatomis, kurios juos sukonkretina, atskleidžia tam tikrus jų aspektus, taikymo ribas. Pavyzdžiui, konstitucinis žmogaus prigimtinių teisių principas susijęs su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais teisingumo, teisinės valstybės siekais, su Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalies nuostata, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, su Konstitucijos 28 straipsnio nuostata, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, su Konstitucijos 30 straipsnio nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, ir t.t., konstitucinis nuosavybės neliečiamumo principas – su 23 straipsnio 2 dalies nuostata, kad nuosavybės teises saugo įstatymai, su šio straipsnio 3 dalies nuostata, kad nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama, su minėtomis 28 ir 30 straipsnių nuostatomis ir t.t. Bet šios sąsajos nepaneigia jų, kaip pirminių principų, pobūdžio: jei šių nuostatų ir nebūtų, pakaktų *vienos* nuostatos, kad būtų galima konstatuoti minėtų principų buvimą.

Kiti pirminiai principai įtvirtinti ne vienoje, o *keliose* Konstitucijos nuostatose, kurios lygiareikšmės tuo požiūriu, kad *kiekvienoje* jų yra įtvirtintas *tas pats* pirminis principas ir kad norint konstatuoti tokio principo buvimą užtenka nurodyti *tik vieną* iš šių nuostatų. Antai Konstitucijos 3 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta. Tai suponuoja Tautos suverenitetą kaip konstitucinį principą. Bet tame pačiame straipsnyje yra ir kitas teiginys: „Suverenitetas priklauso Tautai”. Jis taip pat išreiškia Tautos suvereniteto principą. Tai ne viskas. Konstitucijos 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis Tautai priklausančių suverenių galių; 4 straipsnyje – kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Tai – taip pat Tautos suvereniteto principą įtvirtinančios nuostatos. Pagaliau Tautos suvereniteto principą suponuoja ir kitos Konstitucijos nuostatos – preambulės teiginys, jog Konstitucija priimama ir skelbiama „atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia”, 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma ir demokratinė respublika, 55 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Seimą sudaro „Tautos atstovai”, ir kt. Kaip matome, tam, kad būtų galima teigti, jog tam tikras konstitucinis principas yra pirminis, ir jį įvardyti, ne visuomet būtina, jog Konstitucijos tekste jis būtų deklaruojamas *tais pačiais žodžiais*, kuriais yra įvardijamas, juolab kad tais žodžiais jis būtų skelbiamas (įtvirtinamas) vienoje atskirai paimtoje Konstitucijos nuostatoje.

Ne visi „tiesiogiai deklaruojami” principai laikytini pirminiais. Kai kurie įtvirtinti skirtingose Konstitucijos nuostatose pabrėžiant jų skirtingus, nors tarp savęs neatskiriamai susijusius aspektus. Antai niekam nekyla abejonių, kad Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas. Jis reiškia, kad Konstitucijai negali prieštarauti joks teisės aktas, kad niekas – nei valstybės valdžios ar savivaldos institucijos, nei kiti subjektai – negali pažeisti Konstitucijos savo veiksmais, kad Konstitucijoje nustatytos teisės gali būti ginamos ir t.t. Visa tai skirtingais aspektais įtvirtinta bent keliose Konstitucijos nuostatose: 5 straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 7 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, 110 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kai kuriose kitose. Visose minėtose nuostatose Konstitucijos viršenybė įtvirtinta *tiesiogiai*, bet Konstitucijos viršenybė, kaip „apibendrinantis” konstitucinis principas, išplaukia ne iš vienos, o iš kelių Konstitucijos nuostatų ir jų tarpusavio sisteminio sąryšio, paprasčiau kalbant – iš tam tikro konstitucinių nuostatų „komplekso”. Tokie konstituciniai principai yra *sudėtiniai* (arba *kompleksiniai*).

Ir pirminiai, ir sudėtiniai principai Konstitucijoje „deklaruojami tiesiogiai”. Bet sudėtiniai principai nuo pirminių skiriasi tuo, kad norint konstatuoti jų buvimą, juos įvardyti reikia: 1)

nurodyti ne vieną, o kelias juos įtvirtinančias nuostatas; 2) išskirti tai, kas šiose nuostatose bendra – tai, kas leidžia jas visas vertinti kaip vieno ir to paties „tiesiogiai deklaruojamo“ konstitucinio principo skirtingų aspektų išraiškas.

Trečioji konstitucinių principų rūšis – *išvestiniai principai*. Išvestiniai principai yra tokie, kurie tiesiogiai Konstitucijoje – nei vienoje, nei keliose nuostatose nedeklaruojami – jie išvedami aiškinant pirminius arba sudėtinius konstitucinius principus.

Pateiksime tokį pavyzdį. Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime konstatavo (beje, plačiau neargumentuodamas), kad Konstitucijos 5 straipsnyje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas [43]. Vėliau, plėtodamas valdžių padalijimo konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas šį principą siejo ir su kitomis Konstitucijos nuostatomis, konkrečiai – su tomis, kuriose įtvirtintos Seimo, Vyriausybės, Teismo galios, su Konstitucijos viršenybės principu, Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį interpretavo kartu su šio straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Pagal Konstitucinio Teismo suformuotą valdžių padalijimo doktriną konstitucinis valdžių padalijimo principas (dar kartais vadinamas ir valstybės valdžių padalijimo principu) reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, tačiau tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija; kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti bei kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu [44]. Visi šie teiginiai, kaip ir pats valdžių padalijimo principo įvardijimas, yra Konstitucinio Teismo aktų, o ne pačios Konstitucijos teiginiai. Todėl valdžių padalijimo principas laikytinas *išvestiniu* iš kitų Konstitucijos nuostatų – pirmiausia iš tų, kurios tiesiogiai formuluoja konstitucinius principus. Nagrinėjamu atveju yra pagrindas teigti, kad buvo remiamasi mažiausiai dviem „tiesiogiai deklaruojamais“ konstituciniais principais – valstybės valdžių įgyvendinančių institucijų konstitucinio įtvirtinimo (5 str. 1 d.), Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio valdžios galių ribojimo (5 str. 2 d.) bei jų aiškinimu platesniame Konstitucijoje nustatyto reguliavimo kontekste.

Kitas pavyzdys. Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Aukštosioms mokykloms suteikiama autonomija.“ Aiškindamas šią nuostatą Konstitucinis Teismas 1994 m. birželio 27 d. nutarime konstatavo: „Istoriškai aukštosios mokyklos autonomijos idėja susiformavo viduramžiais, kuriantis universitetams kaip mokslo ir mokymo įstaigoms. Autonomija reiškė, kad universitetas tam tikra prasme yra laisvas nuo valstybės, siekia kuo daugiau atsiriboti nuo politinės valdžios įtakos, sukurti savarankišką aukštosios mokyklos vidaus gyvenimo reguliavimo sistemą. Tokio atsitolinimo nuo valstybinės valdžios tikslas buvo apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio. Akademinės autonomijos raidą visada lėmė supratimas, jog mokslas ir mokymas gali normaliai egzistuoti ir skatinti pažangą tik tada, kai jie yra laisvi ir nepriklausomi. Taip susiformavo akademinės laisvės principas, išreiškiantis siekį apginti nuo išorinės įtakos mokslininkų ir dėstytojų mokslinės minties ir jos išraiškos laisvę. Tradiciškai aukštosios mokyklos autonomija suprantama kaip teisė savarankiškai nustatyti ir įtvirtinti įstatuose ar statute savo organizacinę ir valdymo struktūrą, ryšius su kitais partneriais, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, spręsti kitus su tuo susijusius klausimus, naudotis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turtu, turėti teritorijos ir pastatų, kito turto, skirto mokslo ir studijų reikalams, neliečiamumo garantiją. Tuo tikslu aukštajai mokyklai garantuojama institucinė autonomija, t.y. tam tikras statusas, kuris reiškia, kad yra tam tikros veiklos sritys, laisvos nuo vykdomosios valdžios kontrolės“ [45]. Taigi, kaip matome, aiškinant konstitucinį aukštųjų mokyklų autonomijos principą – be abejo, pirminį, nes tiesiogiai išreikštą Konstitucijoje – prieinama prie išvados, kad Konstitucijoje įtvirtintas ir akademinės laisvės principas. Kad konstatuotų jo buvimą, Konstituciniam Teismui minėtoje byloje pakako

tik Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje nustatyto reguliavimo turinio analizės.

Taigi išvestiniai principai yra Konstitucijos aiškinimo rezultatas. Bet Konstitucijos aiškinimas – dinamiškas procesas. Tai, kad akademinės laisvės principas pagal šandien Konstitucinio Teismo suformuotą doktriną yra išvestas iš aukštųjų mokyklų autonomijos principo, nereiškia, kad kitose bylose, kai Konstitucinis Teismas laikys, jog šį principą reikia aiškinti plačiau arba papildomais argumentais pagrįsti jo konstitucinį pobūdį, arba atskleisti jo kitus, doktrinoje dar nepažymėtus aspektus, nebus galima remtis ir kitomis Konstitucijos nuostatomis. Antai nuorodos (cituotame nutarime) į istorine patirtimi grindžiamą būtinumą „apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio“ aiškiai susijusi su Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalies nuostata, kad kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstyimas yra laisvi. Išvestiniams principams būdinga, jog jie turi potencialą būti išvedami ne iš kurio nors vieno (pirminio arba išvestinio) konstitucinio principo, o iš įvairių Konstitucijos nuostatų, iš viso konstitucinio reguliavimo kaip sistemos.

Išvestiniai konstituciniai principai nėra „kelio pabaiga“. Iš jų savo ruožtu galima išvesti dar kitus principus. Antai aiškinant teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, įvairiais aspektais įtvirtintą Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, 109 straipsnyje, 114 straipsnio 2 dalyje, kitose Konstitucijos nuostatose, iš jo išvedami Teismo, kaip valstybės valdžios, visavertiskumo, teismų organizacinio savarankiškumo, teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos ir kai kurie kiti principai [46].

Taigi konstituciniai principai susiję ne tik tarpusavyje. Kadangi Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), konstituciniai principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Konstitucinių principų sistema – savotiškas „tinklas“, kurio skirtingi elementai tarp savęs susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais. Visi šie principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią, dėl to būtų netikslu kalbėti apie kokią nors jų hierarchiją: *išvestiniai principai nėra nė kiek „mažiau normatyvūs“, nė kiek mažiau privalomi negu tie, iš kurių jie buvo išvesti*. Būtent dėl to neklaidinga sakyti, kad „Konstitucijoje įtvirtintas“, tarkime, valdžių padalijimo arba akademinės laisvės principas (frazė, dažnai vartojama ir Konstitucinio Teismo aktuose, ir akademinėje literatūroje) – nors šie principai „tiesiogiai ir nedeklaruojami“, bet vis tiek yra įtvirtinti Konstitucijoje, tik pasirinkta kitokia tekstinės (žodinės) išraiškos forma.

5. Konstitucinė jurisprudencija ir konstitucinė doktrina

Pabrėžkime dar kartą: principų skirstymas į pirminius, sudėtinius ir išvestinius – tai visų pirma teorinė schema. Kaip ir skiriant konstitucinius principus nuo konstitucinių normų, ribas čia brėžti sunku, šios ribos sąlygiškos, nes kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į Konstitucijos aiškinimo dinamiką, į tai, kad ne visi konstituciniai principai yra vienodai plačiai „atskleisti“, „įvardyti“, „suformuluoti“. Atskiros Konstitucijos nuostatos „tampa“ principais tuomet, kai jas tokiais pripažįsta institucija, turinti įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją; iki tol galima be galo ginčytis, kokie yra Konstitucijoje įtvirtinti principai ir koks jų turinys, bet tai – tik teorinės diskusijos. Konstituciją oficialiai aiškina Konstitucinis Teismas, tirdamas, ar konkretūs teisės aktai atitinka Konstituciją.

Taigi principų turinys atskleidžiamas oficialiai aiškinant Konstituciją – plėtojant *konstitucinę doktriną* kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalykas. Konstitucinio Teismo suformuluotų doktrinų ir šiomis doktrinomis grindžiamų sprendimų visuma vadinama *konstitucine jurisprudencija*. Vaizdžiai tariant (nors, be abejo, gerokai perdedant) galima sakyti, kad Konstitucijos realiai yra *tiek ir tik tiek, kiek buvo išaiškinta Konstitucinio Teismo, t.y. tiek, kiek yra konstitucinės doktrinos* [47].

Štai čia būtina pažymėti du svarbius dalykus.

Pirma. Konstitucinių principų gali būti daug, plėtojant konstitucinę doktriną jų gali daugėti, bet ne iki begalybės. Nors išvestiniai principai formuluojami aiškinant pirminius, sudėtinius bei *jau suformuluotus* išvestinius principus, pagrįstai konstatuoti tam tikrų principų buvimą galima tik remiantis pačios Konstitucijos nuostatomis. Tai – būtina korektiško, teisiškai pagrįsto ne tik išvestinių konstitucinių principų formulavimo sąlyga. Konstituciniai principai,

kaip visą teisės sistemą kreipiantys pradai, žinoma, yra „sukurti“ žmonių, turinčių tam tikras vertybines orientacijas, dėl to ir patys turi vertybinę krūvį; bet vieną kartą įtvirtinti Konstitucijoje, *teisės akte*, jie nustoja būti (tik) subjektyviai išpažįstamomis vertybėmis ir tampa objektyvia teise. Todėl konstituciniai principai nėra ir neturi būti *išvedami* iš „dar kokių nors“ aukštesnių imperatyvų, vertybių, siekių, tikslų ir pan. – jie yra atkleidžiami analizuojant Konstitucijos tekstą. Šie aukštesnieji imperatyvai, be abejo, diktavo Konstitucijos formuluočių turinį, bet jie istoriškai kinta, dėl to negali diktuoti Konstitucijos aiškinimo tuo mastu, kuriuo nėra atspindėti jos formuluotėse – nuostatose, įtvirtinančiose konstitucinius principus bei normas.

Kaip matėme, vienais atvejais konstituciniams principams iššifruoti pakanka nuorodos į tam tikrą Konstitucijos nuostatą, kurioje jie „tiesiogiai deklaruojami“ (pirminiai principai), kitais atvejais reikia nurodyti kelias tam tikrą principą įtvirtinančias nuostatas ir išskirti iš jų tai, kas leidžia į visas šias nuostatas žvelgti kaip į vieno ir to paties konstitucinio principo skirtingų aspektų išraiškas (sudėtiniai principai), dar kitais atvejais konstituciniai principai išvedami ne tiesiogiai iš Konstitucijos teksto, o iš *jau suformuluotų* konstitucinių principų (išvestiniai principai). Bet jei nėra Konstitucijos nuostatų, kuriomis gali būti grindžiamas principas, jis nėra pagrįstai laikytinas konstituciniu principu. Pavyzdžiui, baudžiamuosiuose įstatymuose gali būti (geidautina, kad ir būtų) įtvirtinamas bausmės ekonomijos principas, pagal kurį turi būti „nustatytos tokios sankcijų ribos, kurios leidžia teismui parinkti tokias minimalias bausmes, kurių užtektų nuteistajam pasitaisyti“ [48]. Kad šis principas, tegu ir pagrįstas, ir svarbus, ir humaniškas, nėra konstitucinis principas ar (bent kol kas) tokiu nėra oficialiai laikomas, netiesiogiai patvirtino Konstitucinis Teismas, konstatuodamas, kad „reikšmingas baudžiamųjų įstatymų principas yra tas, jog juose įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo pasitaisytų, t.y. ateityje nebusikalstų“ [49]. Tad pagal Konstitucinio Teismo doktriną bausmės ekonomijos principas – baudžiamųjų įstatymų, o ne konstitucinis principas. Tačiau tai nereiškia, kad apskritai negali būti taip, jog bausmės ekonomijos principas būtų grindžiamas Konstitucijos nuostatomis – tai būtų solidus pagrindas jį traktuoti jau ne tik kaip baudžiamosios teisės, bet ir kaip konstitucinį principą.

Antra. Konstituciniai principai įtvirtinti Konstitucijoje. Bet ar tam tikri principai įtvirtinti Konstitucijoje, vienareikšmiškai galima pasakyti tik tuomet, kai suformuojama atitinkama konstitucinė doktrina, t.y. kai tai konstatuoja institucija, kuriai vienintelei patikėta aiškinti Konstituciją – Konstitucinis Teismas. *Quod pendet, non est pro eo, quasi sit* – tai, kas nenu-spręsta, tarsi ir neegzistuoja.

Dabar tenka grįžti prie jau išsakytų minčių, kad konstitucinė teisė „neturi kito šaltinio – tik Konstituciją“, kad „konstitucinės teisės normos gali būti nustatytos tik pačioje Konstitucijoje ir niekur kitur“. Šį teiginį neišvengiamai reikia tikslinti. Reikalas tas, kad nors konstitucinės normos negali būti suformuluotos ne Konstitucijoje, o kokiuose nors kituose teisės aktuose, bet konstituciniai principai atskleidžiami *aiškinant Konstituciją* (jos nuostatas), o aiškinimo aktai yra Konstitucinio Teismo aktai. Vadinasi, Konstitucija be savo, kaip „vientiso akto“, teksto apima ir konstitucinę doktriną – „gyvąją konstituciją“, užtikrinančią viso konstitucinio reguliavimo dinamiškumą ir galimybę keistis nekintant „pagrindinio dokumento tekstui“ [50]. Moderniosios konstitucinės sistemos pagrįstos idėja, kad konstitucija yra kur kas daugiau negu vieno akto, vadinamo „konstitucija“, tekstas [51]: laikui bėgant „pagrindinio“ teksto funkcijas vis labiau perima konstitucinė doktrina, generuojama aiškinant šį tekstą, o vėliau ir pačią save. Kai teigiama, kad, pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija yra patraukli ir patogi, nes trumpa [52], pamirštama (o gal nenorima matyti?), kad tikroji, „gyvoji“ JAV Konstitucija surašyta daugiau kaip penkiuose šimtuose tomų Aukščiausiojo Teismo sprendimų – *konstitucinėje jurisprudencijoje, kurioje formuluojama konstitucinė doktrina*. Daryti išvadas apie bet kurios valstybės konstitucinę santvarką remiantis tik konstitucijos tekstu tolygu spręsti apie teatro vaidinimo turinį tik iš programos [53]. Konstitucinė jurisprudencija – ne tik ne mažiau svarbus konstitucinės teisės šaltinis už Konstituciją; tai Konstitucijos nuostatų suvokimo ir tiesioginio taikymo prielaida, o kartu ir imperatyvas, privalomas įstatymų leidėjui. Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Maža to, Konstitucinio Teismo įstatymo [54] 72 straipsnio 2

dalyje nustatyta, kad „Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams”, o 5 dalyje – kad „Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį”. Nors Konstitucinio Teismo įstatyme vartojama formuluotė „turi įstatymo galią”, iš viso cituoto konstitucinio ir teisinio reguliavimo, o ypač iš Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostatos, darytina išvada, kad ši galia – ypatinga. Tai – *Konstitucijos galia*, nes jos negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą.

Dėl to svarbu, kad Konstitucinio Teismo aktuose būtų kaip galima griežčiau skiriama, kur yra konstitucinių principų formulavimas, jų išvedimas iš Konstitucijos teksto, o kur – konstitucinių normų analizė. Konstituciniam Teismui formaliai nėra suteikta galia kurti naujas normas, juolab jas automatiškai pakylėti į konstitucinį lygmenį [55]. Tai – Tautos kompetencija, jos suverenių galių realizavimas. O konstitucinių principų formulavimas, jų plėtojimas ir aiškinimas – Konstitucinio Teismo uždavinys. Kol Konstitucinis Teismas nėra oficialiai konstatavęs, kad tam tikras principas yra *konstitucinis*, gali būti įvairių nuomonių, įvairių aiškinimų – mokslininkų, teisininkų, politikų, apžvalgininkų. Bet toks konstatavimas padėtų keičia iš esmės. Pavyzdžiui, tradiciškai laikoma, kad sutarčių laisvės principas yra vienas svarbiausių civilinės teisės principų; kartais jis apibūdinamas net ne kaip visos civilinės teisės, o kaip jos „prievolinės teisės pošakio” principas [56] arba kaip „sutarčių teisės principas”, kurio „pagrindu konstruojamas visas sutarčių teisės institutas” [57]. Anaipol neneigiant ir nekritikuojant šios visiškai pagrįstos pozicijos galima ir reikia pridurti: sutarčių laisvės principas (kitai dar vadinamas sutarčių sudarymo laisvės principu) yra *ir* konstitucinis principas. Tai įsakmiai diktuoja konstitucinė doktrina, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas, kuriame konstatuota, kad „konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas glaudžiai siejasi su sutarčių sudarymo laisvės principu. Sutarčių sudarymo laisvė – tai sukonkretinta išraiška tokių Konstitucijoje įtvirtintų vertybių kaip asmens laisvė (21 straipsnis), nuosavybės neliečiamumas (23 straipsnis), asmens ūkinės veiklos laisvė (46 straipsnis). Taigi sutarčių sudarymo laisvė gali būti vertinama kaip konstitucinio lygmens garantija” [58].

Ar gali Konstitucinis Teismas laikui bėgant tam tikrus konstitucinius principus suformuluoti naujai, juolab pakeisti jų turinį? Svarstant *teoriškai* taip lyg ir neturėtų būti. Paprastai tariant, ši institucija neturi teisės suklysti, dėl ko vėliau turėtų taisyti. Kita vertus, ją, kaip ir bet kurią kitą, sudaro žmonės, Konstitucinio Teismo sudėtis nuolat keičiasi, teisės mokslas vystosi, pagaliau pati konstitucinė doktrina formuojama *ad hoc*, t.y. kiekvienu konkrečiu atveju aiškinant Konstituciją tiek, kiek reikia konkrečiai bylai spręsti (čia galioja taisyklė *interpretatio cessat in claris* – aiškinti baigiama nustačius aiškų rezultatą [59]). Todėl būna, kad tas pats konstitucinis principas vienose bylose aiškinamas plačiai, o kitose jis tik trumpai primenamas. *Faktiškai* konstituciniai principai nuolat reformuluojami – atskleidžiami vis kiti jų aspektai, kai kada ir patikslinama ankstesnė doktrina skirtingai sudėliojant akcentus. Tai nesibaigiantis procesas.

Antai Konstitucinis Teismas 1996 m. vasario 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinis asmenų lygybės principas yra taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims; ši nuostata pakartota ir 2000 m. vasario 23 d. nutarime [60], kituose Konstitucinio Teismo aktuose. Taigi atrodo, iš esmės atsisakyta ankstesnės, dar 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime suformuotos doktrinos, pagal kurią konstitucinis asmenų lygybės principas taikytinas tik fiziniams asmenims [61]. Kita vertus, plėtojant konstitucinį asmenų lygybės principą buvo išaiškinta, kad jis nėra absoliutus tiek, kad diferencijuotą teisinį reguliavimą darytų negalimą [62].

Kitas pavyzdys. Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 14 d. nutarime konstatavo, kad prokurorai traktuotini kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis [63]. Bet štai jau 1997 m. spalio 1 d. nutarime pozicija koreguojama: nors vis dar tvirtinama, kad prokurorai laikytini teisminės valdžios dalimi, bet drauge pabrėžiama, kad jų negalima tapatinti su teismu [64], o 1999 m. vasario 5 d. nutarime teigiama, kad prokurorai – tai teisminės valdžios dalis, vykstanti specifines funkcijas [65]; pagaliau 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime rašoma: „Prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė funkcija, kurios

negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu” [66]. Tai – *laipsniškas konstitucinės doktrinos plėtojimas ją koreguojant* (ne taip švelniai tariant, doktrinos *keitimas*). Šį procesą galima vertinti įvairiai, bet akivaizdu viena: be paties Konstitucinio Teismo, nėra kitos institucijos, kuri galėtų koreguoti konstitucinių principų turinio oficialią sampratą.

Ar tai reiškia, kad nepripažįstama, jog aiškinti Konstituciją ir formuluoti konstitucinius principus gali ne Konstitucinis Teismas? Jokių būdu ne. Antai Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „kiekvieno teisės instituto atitikimas Konstitucijai turi būti vertinamas pagal tai, ar jis atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus. Atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį – tai konstitucinės doktrinos funkcija” [67]. Tačiau ir atkleisdamas teisinės valstybės sampratos turinį, ir formuluodamas kitus konstitucinius principus bei aiškindamasis jų turinį pats Konstitucinis Teismas ne kartą yra rėmęsis teisės mokslo teiginiais, tarptautine patirtimi.

Keletas tai iliustruojančių citatų. „Interpretuojant šiuos Konstitucijos straipsnius pažymėtina, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi” [68]. „Jeigu Konstitucijos normos apimtų anksčiau atsiradusius faktus, neturėjusius teisinės reikšmės, būtų išplečiama teisinio reguliavimo sritis – teisės normų galiojimas nukreipiamas atgal. Tai prieštarautų bendram teisės principui „įstatymas atgal negalioja” [69]. „Pagal teisės doktriną, jei yra bendrų ir specialių teisės normų konkurencija, taikomos specialios teisės normos” [70]. „Pažymėtina, kad tiek Žmogaus teisių doktrina, tiek ja besiremianti demokratinių valstybių teisė pripažįsta tam tikrą galimybę riboti nuosavybės teises, kaip ir kai kurias kitas pagrindines žmogaus teises. Tačiau laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimais pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui” [71]. „Teisės doktrinoje žala paprastai suprantama kaip asmens sužalojimas, jo gyvybės atėmimas arba pakenkimas asmens teisėms ar įstatymų saugomiems jo interesams, taip pat turto sužalojimas ar sunaikinimas, dėl ko nukentėjęs asmuo negauna atitinkamų vertybių arba praranda jas” [72]. „Administracinis teisės pažeidimas ir nusikaltimas apibūdinami kaip pavojingos veikos, kadangi jas padarius yra pažeidžiamos tam tikros vertybės. Teisės doktrina visuotinai pripažįsta, kad administracinio teisės pažeidimo ir nusikaltimo pavojingumas yra nevienodas. Didesnę nusikaltimo pavojingumą nulemia ne tik objekto, bet ir kitų objektyvių bei subjektyvių požymių visuma” [73]. „Laikomasi nuomonės, kad teisminė kontrolė būdinga anglosaksų teisės sistemos šalims. Sąvoka „teisminė kontrolė” šiuo atveju vartojama sąlygiškai ir reiškia tik pasyviąją kontrolę, t.y. patys teismai savo iniciatyva nieko nekontroliuoja, tačiau jie nagrinėja skundus dėl savivaldos institucijų ar jų pareigūnų priimtų aktų bei veiksmų. Kita vertus, teismai nagrinėja ir savivaldos institucijų skundus, kai valstybės institucijos pažeidžia savivaldybių teises. Būtent tai konstitucinės teisės doktrinoje ir vadinama teismine savivaldybių veiklos kontrole” [74]. „Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad Sąlygų ginčijamo punkto vienų papunkčių nuostatos formuluojamos neaiškiai, o formuluojant kitus papunkčius nepaisoma teisėje pripažintos priešastingumo doktrinos” [75]. „Taigi tokia pozicija, kai nepaliekama galimybių sprendimą ginčyti teisme, nesiderina su teisinės valstybės koncepcija ir konstitucine asmens teisių apsaugos doktrina” [76]. „Nenumatyta ir asmenų, kuriems taikomi darbinės veiklos apribojimai, galimybė kreiptis į teismą. Tuo tarpu pagal visuotinai pripažintą žmogaus teisių ir laisvių gynimo doktriną teises ir laisves galima suvaržyti tik įstatymu ir būtinai užtikrinant galimybę dėl pažeistos teisės kreiptis į teismą” [77]. „Konstitucinis Teismas sutinka su Lietuvos mokslo tarybos išvada, kad sprendžiant asmenų, baigusią aukštąsias mokyklas buvusioje Sovietų Sąjungoje, išsilavinimo klausimus universitetiniu išsilavinimu galima laikyti tik išsilavinimą, įgytą valstybiniuose universitetuose” [78]. „Teisės moksle, kitų valstybių įstatymų leidybos praktikoje yra žinomi vadinamieji programiniai įstatymai. Tokių įstatymų forma ir galimas jų turinys yra nustatomas konstitucijose. Programiniai įstatymai

nustato valstybės ekonominės ir socialinės veiklos tikslus, bet ne teisės normas, reguliuojančias teisiųjų santykių subjektų elgesį. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra numatyti programiniai įstatymai kaip speciali įstatymų forma, todėl visi įstatymai vertintini kaip faktinio galiojimo pirminiai teisės aktai, kurie privalomi visiems teisiųjų santykių subjektams” [79].

Kaip matome, mokslinis Konstitucijos ir teisės sistemos aiškinimas, aplenkiantis Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, yra svarbi konstitucinės doktrinos formavimo prielaida. Skirtumas tik tas, kad oficialioji, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama konstitucinė doktrina turi teisinę galią, tuo tarpu visos kitos konstitucinių principų interpretacijos – ne.

Baigiant pažymėtina štai kas. Parodžius, jog konstituciniai principai skiriasi pagal tai, kaip jie formuluojami Konstitucijos tekste, ir net pagal tai, ar jie tiesiogiai jame formuluojami (ar yra išvedami iš kitų – tiesiogiai suformuluotų – principų), aišku, kodėl šio straipsnio pavadinime nurodyti ne *Konstitucijos*, o *konstituciniai* principai. Pastaroji sąvoka žymi ne tik tuos pirminius arba sudėtinius Konstitucijos principus, tiesiogiai deklaruojamus Konstitucijos nuostatose, bet ir tuos, kuriuos (kaip Konstitucijos aiškinimo rezultata) generuoja konstitucinė jurisprudencija ir jos formuojama konstitucinė doktrina, – išvestinius principus. Konstitucinių principų sąvoka aprėpia visas aptartąsias jų rūšis.

PASTABOS IR LITERATŪRA

42. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. – Vilnius: Justitia, 2001. P. 28.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1994. Nr. 7–116.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (*Žin.*, 1995. Nr. 89–2007); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų““ (*Žin.*, 1995. Nr. 101–264); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai““ (*Žin.*, 1997. Nr. 49–1173, Nr. 50); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimo sustabdymo laikinasis įstatymas atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją““ (*Žin.*, 1997. Nr. 104–2645); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai““ (*Žin.*, 1998. Nr. 5–99); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo ir Lietu-

- vos Respublikos Seimo 1997 m. vasario 25 d. nutarimo „Dėl V. Nikitino atleidimo iš generalinio prokuroro pareigų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” (*Žin.*, 1998. Nr. 39–1044); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 647 „Dėl sutikimo vykdyti viešąjį pirkimą uždarą konkurso būdu ir lėšų skyrimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui” (*Žin.*, 1999. Nr. 36–1094); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gegužės 22 d. nutarimo Nr. 620 „Dėl buvusių Statybos ir urbanistikos ministerijos, Europos reikalų ministerijos, Ryšių ir informatikos ministerijos ir jų institucijų reorganizavimo tvarkos bei terminų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 2 punktui, 29 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsniui ir Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsniui” (*Žin.*, 1999. Nr. 50–1624); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių Žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” (*Žin.*, 1999. Nr. 61–2015); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” (*Žin.*, 1999. Nr. 101–2916); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25¹, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69¹ ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” (*Žin.*, 1999. Nr. 109–3192); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939–1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939–1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai” (*Žin.*, 2000. Nr. 14–370); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui” (*Žin.*, 2000, Nr. 88–2724); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” (*Žin.*, 2000. Nr. 105–3318).
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo normų, nustatančių aukštųjų mokyklų bendrabučių kambarių privatizavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; *Žin.*, 1994, Nr. 50–948.
 46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25¹, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69¹ ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; *Žin.*, 1999, Nr. 109–3192.
 47. **Kūris E.** *Konstitucija ir jos aiškinimas* // Politologija. 1999. Nr. 2. P. 9.
 48. **Abramavičius A. et al.** *Baudžiamoji teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 1996. P. 51.
 49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; *Žin.*, 1998. Nr. 109–3004.

50. **Kūris E.** *Nekotorye voprosy konstitucionno dopustimych ograničenij prava sobstvennosti v praktike Konstitucionnogo suda Litovskoj Respubliki* // A. S. Avtonomov et al. (red.). *Rol' konstitucionnyh sudov v obespečenii prava sobctvennosti.* – Moskva: Institut prava i publičnoj politiki, 2001. S. 86–88.
51. Žr., pvz.: **Lane J.–E.** *Constitutions and Political Theory.* – Manchester & New York: Manchester University Press, 1996; **Nagel R. F.** *Constitutional Cultures: The Mentality and Consequences of Judicial Review.* – Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press, 1989; **Nino C. S.** *The Constitution of Deliberative Democracy.* – New Haven & London: Yale University Press, 1996.
52. Plg.: „Mūsų 1992 metų Konstitucija triskart ilgesnė už Jungtinių Valstijų Konstituciją” (**Ozolas R.** *Konstitucijos ribos* // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. P. 54).
53. **Kūris E.** *Konstitucija ir jos aiškinimas.* P. 6.
54. *Žin.*, 1993. Nr. 6–120; 1993. Nr. 68–1277; 1996. Nr. 73–1749; 1998. Nr. 55–1519; 2001. Nr. 21–691.
55. Plg.: „kai Konstitucijos tekstas interpretuojamas jį konkretinant ir aktualinant <...> labai svarbu pačiam interpretuotojui suvokti, ar tai atitinka Konstitucijos, kaip visumos, galias. Jeigu interpretuotojas peržengia Konstitucijos ribas, tokiu atveju nebegalima kalbėti apie Konstitucijos interpretavimą ir tenka pripažinti, kad yra pakeičiamas konstitucinės normos turinys bei pažeidžiama pati Konstitucija” (**Pavilonis V.** *Konstitucijos interpretavimas vykdant abstrakčią teisės aktų teisėtumo kontrolę* // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2000. P. 24).
56. **Staskonis V.** (ats. red.). *Civilinė teisė.* – Kaunas: Vijusta, 1997. P. 29.
57. **Mikelėnas V.** *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija.* – Vilnius: Justitia, 1996. P. 41.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; *Žin.*, 1996. Nr. 114–2643.
59. **Pavilonis V.** Loc. cit.
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio 1 daliai” (*Žin.*, 1996. Nr. 20–537); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai” (*Žin.*, 2000. Nr. 17–419). Tikslu 1996 m. vasario 28 d. nutarimo citata: „Konstitucijoje įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas yra vienas pagrindinių konstitucinių principų, kuris savo ruožtu glaudžiai siejasi ir su kitais konstituciniais principais bei nuostatomis. Aiškinant Konstitucijos 29 straipsnio pirmosios dalies nuostatos turinį negalima neatsižvelgti į Konstitucijos 46 straipsnio trečiosios dalies nuostatą, jog valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Šios nuostatos, viena kitą sąlygodamos, sudaro konstitucines prielaidas leisti įstatymus, kuriais reaguojama į tautos ūkio būklę, ekonomikos ir socialinio gyvenimo įvairovę bei kintamumą. // Taigi konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu. Tai taikytina ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims, nes jie paprastai yra fizinių asmenų susivienijimai. // Negalima neatsižvelgti į tai, kad įstatymų leidėjas, vykdydamas savo įgaliojimus ir leisdamas įstatymus, taip pat gali formuluoti principus, kuriais grindžiamas konkretus įstatymas. Tačiau šių principų negalima tapatinti su konstituciniais. Minėtų principų sąveika turi esminę tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę teisiniam reguliavimui. Įstatymuose įtvirtinti principai gali būti pakeisti įstatymais ir, svarbiausia, jie negali pažeisti konstitucinių principų. // Vertinant tai, ar pagrįstai nustatytas skirtingas teisinis reguliavimas, būtina atsižvelgti į konkrečias teises aplinkybes. Pirmiausia turi būti įvertinti atitinkamų subjektų ir objektų, kuriems taikomas skirtingas teisinis reguliavimas, teisinės padėties skirtumai; antra, reikia atsižvelgti į teisės aktų suderinamumą pagal jų hierarchiją, reguliavimo apimtį ir kt.; trečia, būtina įvertinti, ar teisės normos, nustatančios specialias sąlygas, atitinka teisės akto paskirtį ir tikslą. Konkrečių teisės normų pagrįstumas gali būti įtikinamas tik tais atvejais, kai į visas anksčiau nurodytas

- aplinkybes buvo atsižvelgta. Jeigu būtų ignoruojama bent viena sąlyga, galėtų kilti abejonių dėl specialios teisės normos atitikimo konstitucinėms nuostatomis". Tiksliai 2000 m. vasario 23 d. nutarimo citata: „Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs“. Konstitucinis Teismas 1996 m. vasario 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinis asmenų lygybės principas yra taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims". Žr. taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms" (*Žin.*, 1996. Nr. 126–2962).
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" (*Žin.*, 1993. Nr. 61–1166). Tiksliai šio nutarimo citata: „Minimas 29 straipsnis yra Konstitucijos II skirsnyje, kuris pavadintas „Žmogus ir valstybė", todėl sąvoka „asmuo" šiuo atveju tegali būti „žmogaus" sinonimas. Šiame Konstitucijos skirsnyje, kartu ir 29 straipsnyje, kalbama tik apie žmogaus ir piliečio teises, laisves bei pareigas, todėl nėra juridinio pagrindo plačiau traktuoti sąvoką „asmuo". // Kolektyviniams teisės subjektams (organizacijoms, institucijoms) būdinga teisinės padėties įvairovė, todėl tik teisės subjektų tipologijos pagrindu gali būti išskiriamos vienodą specialųjį teisnumą turinčios subjektų grupės, tik jos gali būti tarpusavyje lyginamos." Šios doktrinos kritiką žr.: **Mikelėnas V.** *Teisės aiškinimas: teorinės ir praktinės problemos* (3) // *Justitia*. 1997. Nr. 3. P. 11; **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 201–202; bandymą šią doktriną pateisinti, kartu pripažįstant, kad kritika „teisinga", tačiau „nevisiškai", žr.: **Žily J.** *Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida* // *Konstitucinė justicija: Dabartis ir ateitis*. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998. P. 56 (69 išnaša).
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio 1 daliai" (*Žin.*, 1996. Nr. 20–537); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms" (*Žin.*, 1996. Nr. 126–2962); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 6 d. nutarimu Nr. 909 patvirtintos valstybės išperkamos žemės nominalios kainos nustatymo metodikos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" (*Žin.*, 1998. Nr. 57–1605); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 1, 4, 9 ir 11 dalių, 8 straipsnio 1 dalies, 15 straipsnio 2 punkto ir 20 straipsnio 1, 2, 3 bei 4 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" (*Žin.*, Nr. 95–2642); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 4 dalies ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" (*Žin.*, 1998. Nr. 100–2791); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta", „Mažeikių nafta" ir „Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui" (*Žin.*, 2000. Nr. 88–2724).
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" (*Žin.*, 1994. Nr. 13–221). Šios doktrinos kritiką žr.: **Mikelėnas V.** *Civilinis procesas. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 1997. P. 206–208.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"; *Žin.*, 1997. Nr. 91–2289.

65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1999 m. Nr. 15–402.
66. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25¹, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69¹ ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (*Žin.*, 1999. Nr. 109–3192). Žr. taip pat Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 55 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 bei 3 dalių ir 32 straipsnio 2 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (*Žin.*, 2001. Nr. 29–938), kuriame konstatuota: „pagal Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalį prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Nustatydamas prokurorų statusą įstatymų leidėjas turi kompetenciją nustatyti prokurorų vietą valstybės institucijų sistemoje atsižvelgiant į Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prokurorų funkcijas, nustatyti prokurorų įgaliojimus, reglamentuoti prokurorų veiklos organizavimą bei procedūras, profesinius ar kitokius reikalavimus prokurorams, nustatyti jų veiklos garantijas ir pan. Įstatymų leidėjas šioje srityje turi diskreciją, kiek jos neriboja Konstitucija“.
67. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1999. Nr. 42–1345, Nr. 43.
68. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1998. Nr. 109–3004.
69. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*; 1994. Nr. 31–562.
70. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai“; *Žin.*, 1996. Nr. 20–537.
71. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1996. Nr. 36–915.
72. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“; *Žin.*, 1997. Nr. 7–130.
73. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1997. Nr. 104–2645.
74. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1998. Nr. 18–435.
75. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui“; *Žin.*, 1996. Nr. 43–1187.
76. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1999. Nr. 23–666.
77. *Ibid.*

78. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1996. Nr. 67–1628.
79. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1994. Nr. 7–116.

Constitutional Principles and the Text of the Constitution

Dr., Assoc. Prof. Egidijus Kūris

Justice, Constitutional Court of the Republic of Lithuania

Assoc. Prof., Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University

SUMMARY

This is the second part of the first of the two consequent articles dealing with the typology and the system of the constitutional principles. In it, there is described in detail one of the typologies of the constitutional principles. According to how the constitutional principles are expressed in the text of the Constitution, they are divided into primary, complex, and derivative. Primary principles are usually consolidated in one single constitutional provision, complex principles – in several constitutional provisions, and derivative principles are formulated (by means of constitutional interpretation) in the constitutional doctrine on the basis of primary and complex constitutional principles.

It is also dealt with the significance of constitutional jurisprudence, and the doctrine contained therein, in the constitutional system. It is proved that the acts of the Constitutional Court are sources of the constitutional law alongside with the text of the Constitution itself.